

Zjawisko elitarności w kontekście komunikacji społecznej i problemów młodych ludzi

Andrey Lymar

Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Gdańsku

Streszczenie: W artykule rozpatrzono niektóre aspekty związane z przejawami procesów społecznych w kształtowaniu elit społecznych, a konkretnie: miejsce młodzieży w tym zjawisku, perspektywy młodego pokolenia w komunikacji społecznej, rolę instytucji społecznych, w tym edukacji. Poruszono temat znaczenia elit w procesach społecznych i oceny jej roli dla istnienia oraz rozwoju narodów i państw, w tym w zakresie zadań bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, edukacja, elita, elitarność, grupa społeczna, komunikacja społeczna, młode pokolenie, młodzież

Zamiast wstępu

Elity najczęściej postrzegano jako grupy społeczne, które są powiązane z wyższym statusem społecznym, posiadają władzę, dobra materialne lub autorytet (choć może czasem nie całkiem zasłużony). Duża część opinii na temat elit jest związana z badaniami elit politycznych, m.in. ich udziału w strukturze władzy, konfliktach, decyzjach politycznych, ruchach społecznych i innych¹. Powód, który doprowadził do takiego rozumienia elit i elitar-

¹ Zob. P. Pieńkowski, *Elity polityczne Unii Europejskiej – portret socjologiczny*, [w:] *Socjologiczne portrety grup społecznych*, red. I. Wolska-Zogała, Z. Zagórski, Wrocław 2012, s. 41–57.

ności w świadomości publicznej, to osobna kwestia. Ten artykuł ma na celu zwrócić uwagę na elitaryzm z punktu widzenia współczesnego młodego pokolenia, na pewne cechy postrzegania tego zjawiska, jego przemiany z pewnego stylu życia w inny styl życia oraz projekcji tego stylu na przestrzeń społeczną, która jest nowoczesnością dla młodszego pokolenia. W dużej mierze interpretacja zjawiska elitaryzmu wpływa na przebieg i rozwój komunikacji społecznej, której ważnym uczestnikiem jest młodzież.

Czy młodzież to specjalna grupa społeczna?

Mówi się czasem, że „młodość jest wadą, która mija bardzo szybko”. Młodość jako wada, jako problem indywidualny, społeczny i państwowy jest postrzegana jako pewien okres w życiu człowieka, który wymaga większej wszechstronnej uwagi. Celem polityki młodzieżowej jest znalezienie odpowiednich metod i sposobów zapobiegania zagrożeniom i ułatwienia planowania rozwoju jednostki. W proces ten zaangażowane są przede wszystkim instytucje społeczne, takie jak rodzina, instytucje edukacji i kultury. Są one także jedną z instancji egzekucyjnych przyjętej polityki państwa wobec młodzieży.

Piotr Sztompka określa grupę społeczną jako „obiektywną wspólnotę pewnych cech doniosłych dla członków zbiorowości, wyraża się w tożsamości zbiorowej i towarzyszą temu kontakty, interakcje i stosunki społeczne w jej obrębie”². W odniesieniu do młodzieży bardziej adekwatną byłaby jednak definicja „grupa młodego wieku” („grupa osób w młodym wieku”), ponieważ „młodzież” jest czymś bardziej abstrakcyjnym i znaczącym, mającym wewnętrzny zmysł, społeczne znaczenie i pewne emocje.

Głównym źródłem wiedzy dla młodych ludzi zawsze była szkoła. Dla edukujących i wychowujących ich pedagogów od dawna trudnym zagadnieniem był wybór adekwatnych informacji, ich interpretacji, metod transmisji wiedzy. Aktualnym problemem pozostaje wybór humanistycznych wartości i drogi ich przekazania uczniom. Do tego celu najczęściej były wykorzystywane dzieła pisarzy i, jako przykłady, bohaterowie książek (bez względu na wiek, status społeczny, doświadczenie, epokę itp.). Wiele ze sposobów przekazywania młodemu pokoleniu treści literackich (w tym wiedzy ogólnej) wymaga dość dogłębnej analizy pod kątem wpływania na kształtowanie celów i warunków rozwoju procesów społecznych.

Powszechnie wiadomo, że narzekanie na niski poziom wiedzy humanistycznej i społecznej pod wieloma względami jest uzasadnione. Nauczyciele

² Zob. P. Sztompka, *Sociologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012, s. 239.

i rodzice narzekają na zmiany, które ich zdaniem wprowadziły nowoczesne technologie w proces asymilacji wiedzy. Często można usłyszeć, że istnieje znaczne zmniejszenie zainteresowania wiedzą i duży spadek jakości pozyskiwanych informacji. Ponadto funkcjonują mocno zakorzenione, liczne stereotypy, np. o szkodliwości Internetu lub niebezpiecznych gadżetach. Te *memy* kulturowe należą do grupy tzw. destrukcyjnych. Destrukcyjność ta polega na tym, że blokują one indywidualne podejście do oceny rzeczywistości, wymagającej osobistej kreatywności i odpowiedzialności, a także określonego poziomu wiedzy i umiejętności³.

Zidentyfikowanie „zagrożeń” czy „wrogów” znacznie upraszcza wyjaśnienie przyczyn istniejącej niewystarczalności i słabości wiedzy, niewielkiego zainteresowania informacjami humanitarnymi i społecznie aktualnymi. Praktyczny aspekt zastosowania tej wiedzy pomijam w tej dyskusji. W najlepszym przypadku, jeśli można go uznać za taki, motywowanie zaangażowania młodych ludzi do zdobywania wiedzy humanistycznej i społecznej może odbywać się z powodu obaw o bycie potraktowanym jako „mało kulturalnego członka społeczeństwa”, co może negatywnie wpłynąć na jego wizerunek i status społeczny. Zagrożenie utraty wizerunku i odpowiadającego standardom społecznym statusu, powodują niemożliwość pozycjonowania się wśród elit. Elita łączy się w reprezentowaniu sposobu rozumienia: stylu, prestiżu, sukcesu, czyli tego, czego młodzież dowiaduje się z interpretacji społeczeństwa i jego instytucji. Stąd do życia zostały powołane np. szacowne szkoły, które zapewniają prestiżowe wykształcenie. Mechanizmy te obejmują wiele środowisk, np. szkół muzycznych, artystycznych, towarzystw naukowych.

Przejdźmy do rozważań o młodzieży jako o grupie społecznej. Wśród cech tej grupy często znajdują się takie określenia, jak liczna i dynamiczna (lub aktywna). Liczebność tej grupy opiera się na danych statystycznych określających młodzież w granicach wieku, ustalonych w kontekście oraz w ramach porozumienia społecznego. Ponadto duża „liczebność” wiąże się z wygodą obserwowania młodych ludzi, ponieważ koncentrują się oni w instytucjach edukacyjnych (młodzież szkolna i studencka). Poza systemem edukacji młodzi ludzie figurują np. w raportach statystycznych dotyczących subkultur lub dokumentach ze spraw kryminalnych. Pracująca młodzież rzadko wchodzi w obszar naukowych zainteresowań, szczególnie ta z przedziału wieku 14–28 lat.

Granice wiekowe są więc mało przydatne do obiektywnej oceny tego pokolenia. Związane jest to z tym, że nie istnieje jednolicie pojmowany poziom

³ Zob. A. Lyman, *Bezpieczeństwo społeczne w kontekście memów destrukcyjnych*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa. Paradygmaty kultury bezpieczeństwa*, red. A. Lyman, M. Ilnicki, Poznań 2016, s. 31–40.

osiągniętej dojrzałości wśród członków tej populacji. Powszechnie, nawet w doświadczeniu potocznym, znany jest problem męskiego dorastania, kiedy większa część współczesnych mężczyzn na zawsze pozostaje w emocjonalnym i społecznym stadium rozwoju nastolatków. Syndrom nastoletni, który wpływa na niedojrzałość całego społeczeństwa i państwa, jest związany z takimi przejawami, jak:

1. roszczenie pretensji do praw (bez nawiązania do okoliczności i odpowiedzialności),
2. imitacja oraz demonstracja mocy,
3. symulacja aktywności oraz działalności,
4. deklarowanie rzekomych obrażeń⁴.

Na proces osiągnięcia poziomu dorosłości pozytywnie wpływa dostęp do kanałów rozwoju społecznego lub udział w stratyfikacji i mobilności społecznej. Jak zaznaczał znany socjolog Pitirim Sorokin, podstawowymi kanałami cyrkulacji wertykalnej mogą być: wojsko, cerkiew, szkoła, grupy rządowe, partie oraz organizacje polityczne, związki zawodowe, organizacje, które tworzą dobra materialne, rodzina⁵.

Dynamikę młodzieży określa się na kilka sposobów. Wewnętrzny dynamizm (lub aktywność) jest związany z naturalnymi cechami wieku, w tym fizjologicznymi i psychoemocjonalnymi cechami młodej osobowości. Poza przyczynami naturalnymi na dynamikę wpływają takie czynniki, jak ogólne i indywidualne potrzeby, ich ukształtowane znaczenie i wartość. Może to zależeć od stopnia głodu zmysłowego, zwykłej ciekawości, motywacji do jakiegokolwiek aktywności.

Metoda zewnętrzna to ocena poziomu adaptacji w warunkach stworzonych przez społeczeństwo i państwo (z wynikiem dodatnim lub ujemnym). Ocenę tę definiuje się w kontekście istniejących postaw, tradycji i preferencji społecznych. W szczególności zwiększona aktywność młodych ludzi może być postrzegana jako zagrożenie lub odstępstwo od normy (norm, które są uzgodnione i ustalone przez społeczeństwo jako normy). Społeczne mechanizmy ochrony przed presją młodych ludzi są intuicyjnie zintegrowane oraz budują różne bariery hamujące dynamikę zachowania młodych ludzi. W takich okolicznościach formułuje się pytania, które są znane badaczom jako pytania dotyczące agresji i ekstremizmu w środowisku młodzieżowym,

⁴ Zob. A. Lyman, *Wpływ rzeczywistej sytuacji w państwie na perspektywę dorastania męskiej populacji*, [w:] *On bez tajemnic. Problemy, analizy, perspektywy*, red. B. Raszeja-Kotelba, M. Baranowska-Szepeńska, Poznań 2014, s. 158.

⁵ Zob. P. Sorokin, *Człowiek. Cywilizacja. Obszerność*, Moskwa 1992, s. 392–404.

niestabilności emocjonalnej i niedojrzałości młodego człowieka. Młodzieżowa grupa wiekowa aktywnie przyciąga uwagę z punktu widzenia jej słabej odporności na patologie społeczne, np. alkoholizm czy narkomanię. Należy uznać, że opisane podejście znacznie ułatwia proces interpretacji problemu, wzmacnia zaufanie do poznawalności istoty zjawiska i inspirowanie wiarę w możliwość realnego rozwiązania złożonych problemów. Tymczasem coraz częściej nie zauważa się, że mówimy o grupie społecznej zjednoczonej w przedziale wiekowym (warunkowo 14–28 lat).

Podsumowując, opisane powyżej cechy (liczebność i dynamika) ograniczają rozumienie szczególnego charakteru młodzieży jako grupy społecznej. W rzeczywistości ten pogląd może rozciągać się na inne grupy społeczne. Na przykład dynamika może być mniejsza w starszej grupie wiekowej, elitarność natomiast można powiązać z ograniczoną liczbą ludzi, co jest całkiem zrozumiałe.

„Elitaryzm” w reprezentacji współczesnej młodzieży

Ważnym momentem w określaniu własnego podejścia do każdego zjawiska jest podstawowe źródło informacji na jego temat. Koncepcja elitaryzmu nie uwzględnia większości młodych ludzi, ponieważ rzeczywiste środowisko społeczne rzadko zwraca uwagę na to zagadnienie. Jeśli ta koncepcja przejawia się w dyskursie społecznym, to jest ona postrzegana częściej w kontekście takich terminów, jak *bariery*, *niedostępność osiągnięcia czegoś*, *bliskość dla większości*. Definicja elitaryzmu zwykle odnosi się do czegoś wyizolowanego, czasami do zamkniętej społeczności intelektualistów, strażników materialnych i duchowych wartości lub standardów kulturowych.

W środowisku młodzieżowym, od samego początku aktywnej interakcji społecznej, elitaryzm wiąże się z niedostępną edukacją („nie dla wszystkich”), z zestawem dodatkowych możliwości, które zależą od statusu społecznego rodziny, poziomu dochodów itp. Decyduje o tym przede wszystkim władza, bogactwo i prestiż. Pozycja społeczna i prestiż zależą od siły, bogactwa lub autorytetu. Elitarność jest często interpretacją prestiżu. Zwłaszcza, że dostęp do niego jest otoczony różnymi barierami społecznymi. To wiąże się z problemem przyjmowania młodych ludzi do „wind społecznych”, gdzie sukces zależy od poziomu rozwoju gospodarczego państwa i zdrowia społecznego społeczeństwa.

Młode pokolenie w drugim dziesięcioleciu XXI w. coraz rzadziej kojarzy fenomen elity z wcześniejszymi stereotypami na jej temat. Jeszcze nie tak

dawno młody człowiek, aby wejść do grona elity, musiał najpierw „wskoczyć do właściwego przedziału społecznego”. Droga awansu mogła prowadzić przez: naukę, sztukę, biznes, wojsko lub władzę, udział w życiu publicznym i politycznym.

Jak pisze o definicji elity Janusz Sztumski

uksztaltowały się dwa zbliżone do siebie rozumienia. Przez słowo to rozumie się określone zespoły ludzi, wyróżniające się pod jakimś względem w swoim otoczeniu, podziwiane i dlatego uważane za wybornych czy też najprzedniejszych [...]. Słowo *elita* jest zbieżne ze słowem *prominenci*, którym m.in. określa się osoby wyróżniające się w danym środowisku społecznym [...]. Drugie znaczenie tego słowa ukształtowało się w nauce. [...] określa różne gremia przywódcze, wyróżniające się wśród mas danego społeczeństwa⁶.

Sztumski przypomina koncepcję elit Vilfreda Pareta, według którego elita to „zbiór osób najlepszych w danej dziedzinie działalności społecznej ze względu na osiągnięte efekty”⁷. Przypomnę jeszcze słowa rosyjskiego filozofa Iwana Iljina: „państwo, które nie potrafi wybrać najlepszych obywateli, jest skazane na prostracę i zwyrodnienie”⁸.

Pojęcie elitaryzmu w świadomości współczesnego młodego człowieka związane jest przede wszystkim z tym, jakie podstawowe wartości wpływają na ocenę własnej pozycji w społeczeństwie. Elitaryzm może być nieodłącznym elementem tradycjonalizmu, ponieważ poprzednie pokolenia mają wartość i autorytet. Chociaż dziedzictwo to niekoniecznie ma realistyczną treść lub potwierdzoną jakość deklarowanych wartości, jego asymilacja i przekazywanie z pokolenia na pokolenie obejmuje proces tworzenia elit (np. narodowych). Jest to długi proces historyczny.

Elitarność na „średnim poziomie” można rozumieć jako coś związanego z wystarczającym rozumieniem i spełnianiem konkretnych potrzeb. Zawartość i jakość tych potrzeb mogą być nieco wyższe niż standardowe i publiczne. Ważną rolę odgrywają w tym przypadku takie wartości jak prestiż, oryginalność, wygoda. „Środkowy poziom” elitaryzmu wiąże się ze „średnim poziomem kultury” i „średnim człowiekiem”⁹. Wyższy poziom dostępności osiągnięć cywilizacji, przekształcanie ich w coś rutynowego i zwyczajnego może charakteryzować ten typ elitaryzmu.

⁶ J. Sztumski, *Systemowa analiza społeczeństwa*, Katowice 2013, s. 90–92; zob. A. Lyman, *Proces tworzenia współczesnych elit o wysokiej jakości jako problem współczesnej oświaty (humanistyczne przygotowanie specjalistów)*, [w:] *Jakość wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku*, Poznań 2011, s. 302–312.

⁷ J. Sztumski, dz. cyt., s. 91.

⁸ И. Ильин, *Собрание сочинений в десяти томах*, t. 4, Moskwa 1994, s. 238.

⁹ Zob. A. Lyman, *Młodzież, edukacja i kultura. Problem „średniego człowieka”*, [w:] *Edukacja w XXI wieku i wyzwania młodego pokolenia*, red. N. Majchrzak, A. Zduniak, Poznań 2009, s. 149–152.

Elitaryzm „innowacyjny” obejmuje przyjęcie i przyswojenie nowych standardów, wartości i osiągnięć, przetwarzanie otrzymanych informacji w celu konstruowania nowych interpretacji środowiska naturalnego i społecznego, wyznaczania nowych celów i zadań. Podejście to jest przede wszystkim związane z pojęciami kreatywności oraz odpowiedzialności. Kreatywne rozumienie i przekształcanie przestrzeni społecznej, odpowiedzialność wobec społeczeństwa, świadomość jego „specjalnej misji” opartej na wiedzy są podstawą tego rodzaju elitaryzmu. W instytucjach społecznych (przede wszystkim edukacji) proces tworzenia elit (jeżeli takie zadanie istnieje) staje się produktem kombinacji fragmentów wspomnianych typów.

Przemiany rytmu procesów politycznych, społecznych i technologicznych spowodowały powstanie warunków, w których wcześniejszy system wartości okazał się mało przydatny do zastosowania. Wysoki poziom zdrowia społecznego obejmuje otwartość na samorealizację młodych ludzi oraz świadomą odpowiedzialność państwa i społeczeństwa za rozwój młodego pokolenia, co nieuchronnie wpływa na aspekt bezpieczeństwa. Można założyć, że w dużej mierze stan bezpieczeństwa narodu i jego państwa jest powiązany ze stanem elit, ich rolą i miejscem w hierarchii (autorytetem i możliwością wpływu). Każda zmiana historyczna to „krążenie elit”, wymiana jednych na drugie.

Piotr Sztompka zwraca uwagę na cykle krążenia elit zaproponowane przez Pareta: 1) polityczno-militarny, 2) ekonomiczno-przemysłowy. Według Sorokina świat społeczny składa się z całozyciowych „systemów społeczno-kulturowych”, które są spójne wewnętrznie, zintegrowane w dwojaki sposób: 1) społecznie *przyczynowo-funkcjonalnie* (przez interakcje, stosunki społeczne, podział pracy itp.), 2) kulturowo *logicznie i znaczeniowo* (przez analogię, wynikanie, wspólnotę stylu itp.)¹⁰. Składnikiem każdego systemu społeczno-kulturowego jest *mentalność kulturowa*, składająca się z mentalności *ideacyjnej*, i *mentalność zmysłowa* (pośredni typ to *mentalność idealistyczna*)¹¹.

Poza uświadomieniem tego, jakie możliwości materialne i społeczne posiada rodzina młodej osoby, zdobywa ona wiedzę na temat elitarności w szkole. Wszystkim znane są koncepcje elitarniej edukacji szkolnej, która została podzielona na kilka elementów. Pierwszy, najbardziej postępowy, związany jest z badaniem i rozwojem indywidualnych zdolności oraz talentów uczniów. Został on wdrożony w szkołach matematycznych, fizycznych, sportowych i humanitarnych, które przeprowadzają selekcję uczniów i studentów, w dużej mierze odizolowanych od innych dzieci i młodzieży, przed wykluczeniem z zawodowych interesów grup społecznych. Rezulta-

¹⁰ Zob. P. Sztompka, dz. cyt., s. 239; 572–573.

¹¹ Zob. P. Sorokin, dz. cyt., s. 425–435.

tem było pojawienie się pojedynczych naukowców, wysokiej klasy specjalistów o wąskim profilu, niewielu – w porównaniu z oczekiwaniami – utalentowanych sportowców lub muzyków. Grupie tej najrzadziej przypominano misję bycia elitą społeczeństwa, ponieważ samo społeczeństwo, które nie było związane z ich zawodem, nie reprezentowało ich szczególnej wartości i zainteresowania.

Drugi element to aktywne tworzenie zajęć profilowych, systemu relacji szkoła–szkoła średnia, a później – gimnazja i licea. Proces ten nie zakończył się spodziewanym sukcesem, ponieważ głównym celem było raczej przygotowanie ucznia do przyjęcia (a nie nauczania!) edukacji wyższego szczebla. Korzyści wynikające z egzaminu maturalnego nie zmieniły tego celu. W niektórych krajach naukę w gimnazjum lub liceum można powiązać z dalszym kształceniem się na uniwersytetach, co utrudniło dostęp do nich dla absolwentów zwykłych szkół. To podejście zakończyło się pojawieniem się grup profesjonalistów, którzy są w stanie rozwiązywać swoje zawodowe i życiowe zadania, lecz także oni nie dostrzegają publicznej misji elitaryzmu. Ich elitaryzm jest często kojarzony z samoizolacją od wszystkiego, co nie jest związane z ich osobistymi potrzebami, zainteresowaniami, celami.

Trzecim elementem jest tworzenie półzamkniętych instytucji edukacyjnych z udziałem szkolenia wojskowego, np. szkół dla kadetów. W tej przestrzeni temat elity społeczeństwa jest bardzo rozpowszechniony. Jest interpretowany jako służba oparta na lojalności wobec państwa i rządu, na uczuciach patriotycznych, na zbiorze zasad moralnych i szeregu ograniczeń. Zasady i ograniczenia moralne są dość podobne do tych obserwowanych w szkołach religijnych, które są wytwarzane przez elity wyznaniowe. Nauka w szkole paramilitarnej, związanej z priorytetem dyscypliny i podporządkowania rozwinęło takie podejście do poczucia obowiązku, który wymaga stałej zewnętrznej kontroli, a podjęcie decyzji zależy od przełożonego.

Wreszcie tworzenie środowiska edukacyjnego w zwykłych szkołach, w grupach społecznych o statusie dużego popytu. Ich głównym celem było stworzenie odizolowanej przestrzeni dla dzieci, odzwierciedlającej wyższy status rodzicielski, ich estetyczne priorytety i wymogi bezpieczeństwa. Ten rodzaj elitaryzmu często kojarzono z takimi zjawiskami, jak snobizm i społeczny egoizm, z pragnieniem zamkniętego, niedostępnego dla wszystkich środowiska społecznego, które chroni wygodę i poczucie własnej wartości. Doprowadziło to jednak do tego, że nie opracowano żadnej koncepcji mającej na celu kształtowanie jednostek w procesie uczenia się, gdzie elitaryzm byłby pojmowany jako społeczna odpowiedzialność człowieka. Po drugiej stronie są dobrze znane reformy organizacyjne, których autorzy deklarują

wyrównywanie szans dla wszystkich. Częściej prowadzą one do zniesienia elitaryzmu, a jednocześnie – do uproszczenia systemu edukacji (w sensie obniżania poziomu i jakości). Takie uproszczenie redukuje plany i programy rozwojowe w dziedzinie edukacji, zamieniając je w „proces dla procesu”. Co więcej, wszelkie uproszczenia redukuje jakościowe wskaźniki życia, w tym poziom bezpieczeństwa publicznego.

Edukacja – kultura – komunikacja społeczna

Jakość elit w znacznej mierze zależy od jakości wykształcenia, ale ta jakość jest pojmowana jako jakość i dojrzałość społecznej instytucji, jaką jest system edukacji. O co tu konkretnie chodzi i jak działa mechanizm, który odpowiada za postęp w funkcjonowaniu tej instytucji? Źródłem rozwoju edukacji najpierw staje się umiejętność i realizacja potrzeby tworzenia samej idei edukacji, wyznaczenia jej celów i właściwej strategii, która może zabezpieczyć osiągnięcie tych celów. Właśnie na tym etapie występuje główny szereg problemów, który wskazuje na częściowy lub całkowity brak umiejętności postawienia zadań i klarownych celów ściśle związanych z konkretyzowanymi zadaniami ogólnego rozwoju społecznego. Nie jest czymś wyjątkowym podejście do edukacji jak do formalnej procedury, która musi być zrealizowana przez państwo za udziałem społeczeństwa, co, na przykład, może być związane wyłącznie z tradycją, według której edukacja istniała zawsze i nie potrzebuje żadnych dodatkowych uzasadnień.

Dochodzimy do tego, że jakość wykształcenia jest mocno uzależniona od ogólnego poziomu i jakości kultury, od jej treści; zależy ona od stopnia rozwoju systemu pojęć i wartości. Nie chodzi tu o tzw. koncepcję „kulturocentryzmu” w edukacji, kiedy przewidywana jest transmisja kultury przez proces edukacyjny. Raczej mówi się o tym, że bez pojmowania edukacji jako sposobu tworzenia kultury, jako procesu uświadomienia wartości, podwyższenia uczucia odpowiedzialności, trudno liczyć na jakość narodowych elit.

Jednym z najbardziej widocznych problemów pozostaje niski poziom przygotowania zawodowego. Duża część winy tkwi we współczesnym systemie edukacji. Nie chodzi o to, że ogólna wartość wiedzy lub jakość pracy nauczyciela i wykładowcy są obniżone. Gorsze jest to, że społeczne zapotrzebowanie na ugruntowaną, specjalistyczną wiedzę nie jest wysokie. Skuteczne przygotowanie zawodowe o wysokiej jakości coraz częściej jest związane z bieżącymi problemami człowieka, z uaktualnieniem tej czy innej

potrzeby. Przy takim podejściu do kształcenia nie ma mowy o realizacji procesu przygotowania elit społeczeństwa. Praktyczna informacja niezbędna do bieżącego użytku zastępuje ugruntowaną wiedzę i kompetencje. Na przykład coraz mniej jest młodych ludzi, dla których nauka języków obcych wiąże się z ciekawością poznawania innej kultury lub chęcią podróżowania do innych krajów. Język obcy obecnie jest narzędziem do nauki lub pracy za granicą, do korzystania ze współczesnych technologii, z instrukcjami po angielsku. Zauważmy, że trochę inaczej wygląda motywacja edukacyjna wśród ludzi starszych, którzy mogą uczyć się czegoś nowego dla własnego zadowolenia, np. w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

Szkoła wyższa często nie jest miejscem indywidualnego rozwoju i zdobywania uprawnień zawodowych. Jest miejscem, w którym można potwierdzić własny status społeczny, wymagany przez obecny rynek pracy (poszukiwanie odpowiedniego stanowiska pracy lub pożądanego miejsca w grupie zawodowej). Zastąpienie funkcji kształcenia specjalisty i przedstawiciela przyszłej elity społecznej formalną funkcją nadania dyplomu powoduje obniżanie jakości usług edukacyjnych, a jednocześnie zmianę tradycji i doświadczenia w ocenie wykształcenia. Wartość wspominanych wyżej wiedzy i kompetencji obniża się automatycznie. W wielu przypadkach poziom nauczania nie jest zbyt wysoki. Dotyczy to przeważnie licznych uczelni niepublicznych, które w czasie przemian gospodarczych były wykorzystywane jako źródło dodatkowego zarobku nauczycieli akademickich. Rynek usług edukacyjnych w okresie transformacyjnym nie był związany z perspektywami jakiegokolwiek rozwoju zawodowego kadry. Konieczne było tylko, aby jak najszybciej rozwiązać finansowe problemy pracowników sfery edukacyjnej. Z czasem obniżone wymogi co do poziomu przekazywanej wiedzy przeniosły się do uczelni publicznych.

Niski poziom kształcenia kompensuje się różnymi stażami zagranicznymi, co tworzy pozory modernizacji procesów w systemie edukacji. Orientacja studentów i pracowników na bardziej wygodny rynek pracy w krajach z wyższym poziomem gospodarki i standardem życia powoduje jednak „wysysanie” intelektualnych i zawodowych elit. Skutkuje to kształtowaniem własnych elit wyłącznie w oparciu o retorykę i treści patriotyczne, wychowywaniem na zakorzenionych tradycjach, na narodowej wersji historii.

Zygmunt Bauman zwrócił uwagę na to, że współcześni ludzie szukają nadziei na lepsze życie w przeszłości, przypominając jednocześnie, że powrót do przeszłości jest realny tylko w fikcji. Fenomen strachu przed przyszłością nazywa Bauman *retrotopią*. Orientacja na przeszłość związaną z tradycjami i zakorzenionymi wartościami to jedyna oferta proponowana

starszym pokoleniom. Młode pokolenie zaś jest skazane na nieskończone poszukiwanie codziennego sensu bycia, które nie może już opierać się na fundamentach zbudowanych przez dawne pokolenia. Z drugiej strony młodzież nie widzi realnych perspektyw w przyszłości. Moc fundamentów przeszłości nie może być oceniana z pozycji terażniejszości, bo składa się ona przeważnie z przekazywanej wiedzy i doświadczeń starszego pokolenia, obciążonych mitami i dawną wolnością interpretacji. Co do przyszłości, to jej obraz nierozzerwalnie jest związany z dążeniem do realizacji marzeń. Starania i działania młodych ludzi skierowane w przyszłość zawsze *de facto* okazują się skierowane na osiągnięcie zadań sformułowanych w przeszłości. Mało tego, obserwowane przez młodych ludzi życie starszego pokolenia wskazuje im na to, że jedynym widocznym wynikiem staje się starzenie i obniżanie aktywności. Trwałość tego zjawiska zależy od stopnia rozwoju (gospodarczego, technologicznego, politycznego, kulturalnego, moralnego) kraju i jego społeczeństwa.

Fenomenem wpływu społecznego na młodzież są warunki, w których młodzi ludzie uświadamiają sobie swoją obecną sytuację w tym społeczeństwie. Chodzi tu przede wszystkim o bycie w kolektywie lub w odczuwaniu siebie jako odrębnej jednostki – indywiduum. Uwarunkowania zbiorowe i indywidualne są częściej postrzegane w kontekście epoki, struktury społecznej, związku między liberalizmem a konserwatyzmem układu politycznego. Podział na czynniki zbiorowe i indywidualne zawsze był jednak dość arbitralny. Można mówić o większym lub mniejszym znaczeniu kolektywu lub indywiduum w konkretnej sytuacji. „Kolektywne” (zbiorowe) oraz „indywidualne” łączy obojętność, wstyd i poczucie winy. Te zaś mało kojarzą się z odpowiedzialnością, która jest jedną z głównych cech elity¹².

Rzeczywista sytuacja w przestrzeni społecznej i historycznej jest głównym problemem młodego człowieka. Nurtują go pytania: gdzie jesteś teraz, w jakim kierunku idziesz, gdzie znajdziesz się w końcu? W którym momencie jesteś częścią grupy, a kiedy przynależysz sam do siebie? Taki jest wybór, który ciągle staje przed młodzieżą. Trudności w rozwiązywaniu ważnych problemów pozostawiają niewiele miejsca na refleksję nad elitarnością. Nierozwiązywalność pewnych priorytetowych zadań prowadzi często do tego, że młody człowiek z niechęcią patrzy w przyszłość. Musi on powracać do przeszłości jako już zrealizowanej przyszłości poprzednich pokoleń. Spotyka tam tradycję, uprzedzenia, mity, krótkotrwałe obrazki własnej

¹² Na 2018 rok zaplanowano przeprowadzenie międzynarodowego badania wśród młodzieży szkolnej i uniwersyteckiej na temat aktualności pojęcia elity, oceny roli elit w życiu państwa i społeczeństwa oraz perspektyw narodowych elit we współczesnym świecie.

przyszłości. Smutny przykład wielu państw wskazuje na to, że kształcenie narodowej elity zajmuje kilka stuleci, a znika w ciągu kilku lat lub dziesięcioleci. Proces przywracania elit trwa przez nieokreślony czas i bez gwarancji na sukces.

Podsumowanie

Zamiast konkluzji można sformułować kilka punktów, które dobrze odzwierciedlają istotę działań mających na celu tworzenie elit oraz rolę młodego pokolenia w tym procesie.

1. Państwo i społeczeństwo postrzegają młodych ludzi jako źródło powstawania oraz odnawiania swoich elit.
2. System edukacji koncentruje się na nauczaniu i wychowaniu w celu kształtowania elit.
3. Niedopuszczalne jest prowadzenie różnych rodzajów imitacji działalności w procesie tworzenia elit.
4. Realizując zadanie przygotowania elit, konieczne jest rzetelne podejście do komunikacji społecznej, do dialogu między pokoleniami, do wartościowych tekstów edukacyjnych.
5. Bezpieczeństwo publiczne w znaczącej mierze zależy od jakości i ilości elit w stosunku do pozostałych obywateli.

Bibliografia

- Lymar A., *Bezpieczeństwo społeczne w kontekście memów destrukcyjnych*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa. Paradygmaty kultury bezpieczeństwa*, red. A. Lymar, M. Ilnicki, Poznań 2016.
- Lymar A., *Młodzież, edukacja i kultura. Problem „średniego człowieka”*, [w:] *Edukacja w XXI wieku i wyzwania młodego pokolenia*, red. A. Czajkowska, W. Otwinowski, Poznań 2009.
- Lymar A., *Problem wiedzy i niewiedzy w kontekście bezpieczeństwa młodego pokolenia*, [w:] *Podmioty, środowiska i obszary edukacyjne. Wyzwania i zagrożenie XXI wieku. Edukacja połowy XXI wieku*, red. N. Majchrzak, A. Zduniak, Poznań 2014.
- Lymar A., *Proces tworzenia współczesnych elit o wysokiej jakości jako problem współczesnej oświaty (humanistyczne przygotowanie specjalistów)*, [w:]

- Jakość wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku*, red. N. Majchrzak, A. Zduniak, Poznań 2011.
- Lymar A., *Wpływ rzeczywistej sytuacji w państwie na perspektywę dorastania męskiej populacji*, [w:] *On bez tajemnic. Problemy, analizy, perspektywy*, red. B. Raszeja-Kotelba, M. Baranowska-Szepańska, Poznań 2014.
- Pieńkowski P., *Elity polityczne Unii Europejskiej – portret socjologiczny*, [w:] *Socjologiczne portrety grup społecznych*, red. I. Wolska-Zogała, Z. Zagórski, Wrocław 2012.
- Sorokin P., *Czelowiek. Cywilizacja. Obszestwo*, Moskwa 1992.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012.
- Sztumski J., *Systemowa analiza społeczeństwa*, Katowice 2013.
- Ильин И., *Собрание сочинений в десяти томах*, т.4, Moskwa 1994.

The phenomenon of elitarity in the context of social communication and young people's problems

Summary: The article considered some aspects related to the manifestations of social processes in shaping the social elites, specifically the topic of the place of youth in this phenomenon, the perspectives of the young generation in social communication, the role of social institutions, including education. Once again, the subject of the importance of elites in social processes and the assessment of the role of the elite for the existence and development of nations and states, including in the area of security tasks, was raised.

Keywords: education, elite, elitism, safety, social communication, social group, young generation, youth